

Cumhur ÇİLESİZ
Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı

Bürokrasi ve Mizah

*Mizah ciddi bir şeydir. Bana sorarsanız,
ne pahasına olursa olsun korunması gereken en büyük ve en eski doğal kaynaklarımızdan biridir.*

James Thurber¹

Mizah ve bilgi, uygarlığımızın iki büyük umududur.

Konrad Lorenz²

idarecinin Sesi dergisinin bir önceki sayısında, “gerek özel sektör gerekse kamu kesimi örgütlerinde görülen uygulamaların, olaylara mizahi bir gözle bakabilen kişiler için çok iyi bir malzeme oluşturduğu” noktasından hareketle kaleme aldığımız “Bürokrasi ve Mizah” başlıklı makalemiz yayımlanmıştır. Bu makalede; işletmelerde ve kamu bürokrasisindeki örgütsel ilişki ve faaliyetlerden kaynaklanan mizahi durumlarla ilgili olan “Parkinson Kanunu” ve “Peter İlkesi” kısaca açıklanmış; özel sektörde ve kamu bürokrasisinde çalışanlar ile bunların faaliyetlerinden etkilenenlerin, hatta gündelik yaşam içinde herkesin bir şeyler bulabileceği “Murphy Kanunları”na değinilmiş; nihayet, bürokrasiyi ve bürokratları ilgilediren bazı neoloji³ örneklerine yer verilmiştir.

Bu makalemizde, “hiciv” edebiyatımızdan, yönetim ve bürokrasiyle ilgili bazı örnekler vermek istiyoruz.

Hiciv

Mizah edebiyatının önemli dallarından birisi de taşlamalardır. Bilindiği gibi, hiciv veya taşlama ya da satir; bunların üçü de “yergi şiiri” demektir. “Yergi şiiri”, halk edebiyatında “taşlama”, divan edebiyatında “hiciv”, dünya edebiyatında ise “satir” adını alır.⁴

Kısaca, “kişilerin, toplumdaki aksaklıkların ve zamanın olumsuzluklarının yerildiği; kusur ve gülünçlüklerin anlatıldığı bir şiir türü” olarak tanımlanabilecek olan “hiciv”den; siyasetin, yönetimin, bürokrasinin ve bürokratin nasibini almaması düşünülemez. Hatta diyebiliriz ki, özellikle de ülkemizde, hiciv şairleri en çok bu konularla meşgul olmuşlardır.

Osmanlı-Türk edebiyatı, hiciv yönünden son derece zengindir. Bu bağlamda, hiciv edebiyatının önemli isimleri olarak, Osmanlı döneminde Fuzuli, Nef’i, Aşık Seyrani,

Ziya Paşa, Aşık Dertli, Kazak Abdal, Şair Eşref; Cumhuriyet döneminde ise Necip Fazıl KISAKÜREK, Neyzen Tevfik, Namdar Rahmi KARATAY, Aziz NESİN, Can YÜCEL, Şemsi YASTIMAN, Ümit Yaşar OĞUZCAN gibi isimleri anabiliriz. Bu yazar ve/veya şairlerimizin, birçok kişi ve konu hakkında, son derece çarpıcı ve etkileyici, popüler, dilden dile dolaşan fevkalade kaliteli taşlamaları vardır. Ancak, taşlama edebiyatımızı genel düzeyde inceleyip her konuda taşlama örnekleri vermek, bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle, yalnızca konumuzla, yani yönetim ve bürokrasiyle ilgili bazı taşlama örneklerini vereceğiz.

Fuzuli, Ziya Paşa Ve Ümit Yaşar

1- Divan edebiyatının en büyük şairlerinden Fuzuli ile başlayalım. Fuzuli (1480-1556, Azeri kökenli olup asıl adı Mehmet’tir. Irak’ta Kerbelâ’da doğdu, öğrenimini

¹ James Thurber (1894-1961). ABD’li yazar ve karikatürcü. Geniş ilgi uyandıran yapıtlarında, kendi yaratmadığı ve anlamadığı bir dünyayla kuşatılmış şaşkın kent insanının hayallere sığınışını dile getirmiştir.

² Konrad Lorenz (1903-1989). Hayvan davranışlarını konu alan etoloji bilimin kurucularından Avusturyalı zoolog. Son yıllarında, görüşlerini toplumsal bir hayvan türü olarak insan davranışlarını da uyarlaması, felsefi ve sosyolojik tartışmalara yol açmıştır.

³ Neoloji: Sözcüklerden veya deyimlerden, mizahi nitelikte yeni sözcükler ve deyimler türetme.

⁴ Ayşen Eler, Taşlayarak Haşlayınlar, Serüven Kitap, Ordu 2010, s.2

Bağdat'ta gördü. Fuzulî'nin divan edebiyatımız üzerindeki etkisi büyüktür. Şiirlerini Azeri şivesiyle yazmıştır. Üslûbu, edası ve temaları gerek klasik divan şairlerince, gerek halk şairlerince günümüze kadar taklit edilmiştir. Dili sade olan şiirleri halk arasında da yayılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman 1534'te Bağdat'ı fethettiği zaman padişaha kaside yazıp sunduğu gibi, diğer bazı Devlet ileri gelenlerine de kasideler yazdı. Kanunî Sultan Süleyman, Fuzulî'ye maaş bağlanmasını buyurur, maaşı eline bir türlü ulaşmayan Fuzulî, en sonunda çareyi Bağdat'tan İstanbul'a gelerek maaşını sormakta bulur, ancak saraya gelip Padişahla görüşmek isteyince muhafızlar Fuzulî'yi içeri bile almazlar. Sakin yaradılışlı bir insan olan Fuzulî de bunun üzerine tek silahı olan kelimelerine sarılır ve böylelikle ŞİKAYETNÂME vücuda gelir:

Selam verdim, ... almadılar.

Hüküm gösterdim, faydasızdır diye iltifat etmediler. Eğerci görünürde itaat eder gibi davrandılar ama bütün sorduklarıma hal diliyle karşılık verdiler.

Dedim: Ey arkadaşlar, bu ne yanlış iştir, bu ne yüz asıklığıdır?

Dediler: Bizim adetimiz böyledir.

Dedim: Benim riayetimi gerekli görmüşler ve bana tekaüt beratı vermişler ki ondan her zaman pay alam ve padişaha gönül rahatlığı ile dua kılam. (Benim saygımı uygun görmüşler ve bana emeklilik beratı vermişler ki, ondan sürekli olarak yararlanayım ve padişaha gönül rahatlığı ile dua kılayım.)

Dediler: Ey zavallı! Sana zulüm etmişler ve gidip gelme sermayesi vermişler ki, daima faydasız mücadele edesin ve uğursuz yüzler görüp sert sözler işitesin.

Dedim: Beratımın gereği niçin yerine gelmez?

Dediler: Zevaittir, husulü mümkün olmaz. (Gereksizdir, yapılması mümkün olmaz.)

Dedim: Böyle evkaf zevaidsiz olur mu?

Dediler: Asitanenin⁵ masraflarından artarsa bizden kalır mı?

Dedim: Vakıf malın dilediği gibi kulanmak vebaldir.

Dediler: Akçamız ile satın almışız, bize helaldir.

Dedim: Hesaba alsalar bu tuttuğunuz yolun fesadı bulunur. (Hesap sorsalar bu tuttuğunuz yolun bozukluğu görülür.)

Dediler: Bu hesap, kıyamette sorulur.

Dedim: Dünyada dahi hesap olur, haberin işitmişiz.

Dediler: Ondan dahi korkumuz yoktur, katipleri razı etmişiz.

Gördüm ki sualime cevaptan başka nesne vermezler ve bu berat ile hacetim kılmağın reva görmezler, çaresiz mücadeleyi terk ettim ve mey'us ü mahrum guşe-i uzletime çekildim. (Gördüm ki, soruma yanıttan başka bir şey yapmazlar ve bu berât ile isteğimi yerine getirmeğe gerek görmezler; ister istemez uğraşmayı bıraktım, yaslı ve yoksun olarak yalnızlık köşeme çekildim.)

2- Ziya Paşa ile devam edelim. Asıl ismi "Abdülhamid Ziyaeddin" olan Ziya Paşa (1825-1880), 19. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun en önemli devlet adamlarından birisidir ve en çok eser veren Tanzimat çağı yazarlarından ve şairlerindendir. Şinasi ve Namık Kemal ile birlikte "batılılaşma" kavramını ilk defa ortaya atan Osmanlı aydınları arasında yer alır. Kurtuluş Savaşımızda Büyük Taarruz sırasında 27 Ağustos 1922 günü Afyon-Sandıklı'da Çiğiltepe'yi, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya söz verdiği saatte alamaması üzerine intihar etmiş olan, 57. Tümen Komutanı şehit Miralay (Albay) Reşat Bey (Çiğiltepe)'in babasıdır. Şiirlerinde divan şiiri biçimlerini kullandı, ama içerikte "hak, adalet, uygarlık, hürriyet" gibi temaları işledi.

Atasözü kadar yaygınlaşmış olan "Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz/ Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde" beyiti Ziya Paşa'ya aittir.

Ziya Paşa'nın ünlü Terkib-i Bendinin 10'uncu bölümündeki bazı beyitler şunlardır:

İkbâl için ahhâbı siâyet yeni çıktı

Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıktı

(Yükselmek, iyi bir mevkiye gelmek için dostlarını çekıştirmek yeni çıktı; önceleri bu becerikliliği bilmezdik, bu da yeni çıktı)

Düşmanlara ahhâbını zemm oldu zerafet

Dildardan ağıyâra şikâyet yeni çıktı

(Düşmanlara dostları yermek bir incelik oldu; başkalarına gönül dostlarından şikâyet yeni çıktı)

Evrak ile ilân olunur cümle nizâmât

Elfâz ile terfih-i ra'yyet yeni çıktı

(Bütün düzenlemeler bazı kâğıtlar ile ilan olunur; söz ile halkın refaha eriştirilmesi ise yeni çıktı)

Âciz olanın ketm olunur hakk-ı sarîhi

Mahmileri her yerde himâyet yeni çıktı

(Güçsüz olanın en belirgin hakkı saklı tutulur; himaye görenleri her yerde korumak yeni çıktı)

Milliyyeti nisyan ederek her işimizde

Efkâr-ı Firenge tebaiyyet yeni çıktı

(Her işimizde millî benliğimizi unutarak Batı düşüncesine körü körüne bağlılık yeni çıktı)

Eyvah bu bâzîçede bizler yine yandık

Zîra ki ziyan ortada bilmem ne kazandık

(Eyvah bu oyunda bizler yine yandık, çünkü zarar ortada bu konuda bilmem biz ne kazandık)

3- Cumhuriyet dönemi şairlerimizden Ümit Yaşar OĞUZCAN ile, şimdilik, konuyu sonlandırmak istiyoruz. Ümit Yaşar OĞUZCAN (1926-1984), şiire 1940'da Yedigün şairleri arasında başlamış olup günümüzün en popüler şair-

⁵ Osmanlı Devleti zamanında İstanbul için hükümet merkezi olması sebebiyle "Asitane" deyimini kullanılırdı.

lerindendir. Genellikle Faruk Nafiz ÇAMLİBEL duyarlılığında ve aşk, ayrılık, özlem temaları ekseninde çoğalttığı şiirini, daha sonra, hayatın boşluğu, ölüm ve acı gibi derinliklere, öz ve biçim yoğunlaştırmalarına yöneltti.

“Ben hem şair hem de hiciv yazarıyım... Hiciv üç kişilik bir oyundur. Yazar, yazılan ve okuyan. En bahtsız da yazandır...”

Bu sözler, Ümit Yaşar’ın 1962 yılında Tercüman gazetesinde yayınlanan bir röportajdan alınmıştır. Şair burada hiciv yazmanın zorluğuna işaret etmektedir. Buna rağmen yine de yazmaktan vazgeçmemiştir. Yazdığı binlerce şiir arasında hiciv şiirleri azdır; fakat zaman zaman bu alandaki şiirleri daha çok ilgi çekmiş, daha çok üne kavuşmuştur.

Yergi şiirleri yazmaya 1955 yılında başlayan Ümit Yaşar, Türkiye’nin 30 yıllık siyasi ve toplumsal durumunu bir ayna gibi yansıtmaya çalışmıştır.

Son Söz

Ülkemizde en büyük toplumsal problemlerden birisi olarak bürokratik işleyiş gösterilmektedir. Halk-bürokrasi iletişimindeki bozukluk... Hantal bürokrasi... Gelişen dünyaya ayak uyduramayan bürokrasi... Doğru kullanılmayan güç, “bürokrasi”.... Bu yakınmalar, halk arasında, yazılı ve görsel medyada sürekli dillendirilmektedir. Hatta zaman zaman Devlet yetkililerimiz dahi bunları ifade etmektedirler.

16, 19 ve 20 inci yüzyıllarda yaşamış bazı şairlerimizden vermiş olduğumuz ve benzer sorunları dile getiren hiciv örnekleri de, “bürokrasi-

sinin işleyişindeki ve halk-bürokrasi ilişkilerindeki bozukluklar”ın, “kronikleşmiş” sorunlarımız arasında yer aldığı en iyi göstergeleridir.

Bürokrasimiz hep böyle midir? Yani, “hiçbir iş yapmayan, hizmet üretmeyen, sorun yaratan, işleri yokuşa süren, ülkenin gelişmesine patinaj yaptıran” hastalıklı bir yapı mıdır? Şüphesiz ki değildir. Bürokrasinin, ülkemizdeki “olumsuzluklar”da ne kadar payı varsa, “olumluluklar”da da o kadar payı vardır.

Ama gönül ister ki, bizleri düşündürmenin yanı sıra, aynı zamanda gülümseten, içineleyen, eleştiren ve kendimize getiren hicivlerimiz her zaman olsun; mamafih, bürokrasimiz, mümkün mertebe, hiciv konusu olmayacak şekilde çalışsın ve yergiye değil övgüye mazhar olsun...

Aşağıda Ümit Yaşar’ın iki taşlamasını sunuyoruz.

Bürokrasi

Her derdin kuşkusuz odur sebebi
Sarmıştır devleti ... gibi

Yanılıp tutulma bir kısıpına
Tüm işlerin döner arapsaçına

Bağırıp çağırmak, kızmak ne fayda
Bir saatlik işin biter bir ayda

Dilekçe vermişsen etme acele
Masadan masaya ettir havale

Yüreğin bir hayli olmalı geniş
Dokuz imza ister en kolay bir iş

Bugün git istersen, yarın yine gel
Sinir doktoruna görün yine gel

Kıyamet kopmaz ya, on gün beklersen
N’olur yani, birkaç kuyruğa girsen

Pulunu yapıştır, harcını yatır
Sızlanmak, yakınmak hepsi yasaktır

İleri gidersen rezalet olur
Uyarın memura hakaret olur

Aylarca boş yere gider, gelirsin
Hey garip vatandaş! Sen ne bilirsin

Kanun o: Dinlemez başka bir kanun
Bürokrasi derler adına bunun

Mevzuat Hazretleri

Bir umutla gidip de hangi kapıyı çalsak
Dikilir karşımıza mevzuat hazretleri
Herhangi bir makama yanılıp da başvursak
Dert olur başımıza mevzuat hazretleri

Bin bir formalitenin sanma ki gelir sonu
Odur bu memlekette yaratan her sorunu
Kemali ciddiyetle saygıdeğer burnunu
Sokar her işimize mevzuat hazretleri

Yorumlar yasaların maddelerini tek tek
Çıkarır karşımıza her gün yeni bir tümsek
Hangi deliğe girsek, hangi yolda yürüsek
Takılır peşimize mevzuat hazretleri

Bitmez serüvenleri on ciltlik roman gibi
Her dem kasılıp durur sahte kahraman gibi
Yorulup da uyusak, bir karabasan gibi
Giriyor düşümüze mevzuat hazretleri

Biz ne dersek diyelim, her zaman o haklıdır
Ondan tüm işlerimiz bin bir yamalıktır
Hem pişkin, hem inatçı, hem de dayanıklıdır
Aldırmaz taşımıza mevzuat hazretleri

Ümit Yaşar OĞUZCAN